

YAŞLILIK HUKUKU

Cafer Tufan Yazıcıoğlu

Türkiye Emekliler Derneği Hukuk Danışmanı

CİCERO "Yaşlılık" adlı eserinde; "Yaşlılar gençlerin yaptığı işi yapmazlar ama çok daha büyük, çok daha iyi işler görürler. Büyük işler kol gücü ya da hız ve çeviklikle değil, düşünce, sözünü geçirme, ortaya doğru düşünceler atmayla başarılıdır." CİCERO devam ediyor; "Yaşlıların işe yaramadığını söyleyenler boş konuşuyorlar, denizde dümencinin hiçbir işe yaramadığını söylemiş gibi oluyorlar. Leonitinoili Gurgias tam 107 yıl ömür sürmüş, hiçbir zamanda çabalama ve çalışmayı elden bırakmamış. Dünyada neden böyle çok kalmak istediği sorulunca "Yaşlılığa kötüdür demem için hiçbir neden yok ki" demiş. İşte parlak ve bilge insana yakışır bir yanıt. Akıllı kıt olanlarsa kendi kusurlarını, suçlarını yaşlılığa yüklerler. Yaşlılara göre beden güçsüz olsa da manevi güçlerle yapılabilecek işler yok mudur?"

ABD Başkanlarından James A. Gerfield; "çizgiler yüreklerimizde değil, yalnız alınlarımızda belirir. Çünkü insanın ruhu hiçbir zaman yaşlanmaz" derken şair Numanoğlu;

"Hani bir söz vardır ya, yaş yetmiş iş bitmiş
İnan ki bu yalan, bunu diyen halt etmiş"

Yine şair Celal Sair Erozon;

"Başımın gönlümü edemedim eş
Biri 100 yaşında biri 25
Başım diyor ki dinlen, gönlüm diyor çoş
Başım diyor durul, gönlüm diyor koş"

ATATÜRK: "Bir milletin yaşlı vatandaşlarına ve emeklilerine karşı tutumu o milletin yaşama kudretinin en önemli kıstasıdır. Mazide muktedirken bütün kuvveti ile çalışmış olanlara karşı minnet hissi duymayan bir milletin istikbale güvenle bakmaya hakkı yoktur"

Türkiye Emekliler Derneği'nin "emekli profili anketi" sonucuna göre yüzde 85 yaşımız toplumda gerekli saygıyı gördüğüne inanmıyor, yüzde 80 yaşımız mutlu hayat yaşa-

madığını belirtiyor. Ülkemizde 1960 dan sonra 60 yaş üzeri nüfus yüzde 57 oranında arttı. 10 milyar üzeri yaşlı nüfusa sahibiz ve bu gittikçe artacak. Bununla birlikte sosyal, ekonomik ve hukuki sorunlar gündeme gelecek.

Tıp ile hukuk insan hayatının doğum, çocukluk, gençlik, olgunluk, yaşam, yaşlılık, ölüm, miras gibi her dönemini kapsayan etkinlik alanlarıdır. Bu nedenle sağlık hukuku ve adli tıp adında iki hukuk alanı doğdu. Bunlar birbirleri ile çok ilintili. Hekimle Savcılar sık sık bir araya geliyorlar. Sağlık hizmetlerinde öncelik sırası önce acil hastalarda, sonra adli vakalarda. Adli vakalarda bilimsel, doğru ve güvenilir rapor düzenlemek önem kazandı. Her meslek sahibinin görev ve yetkileri Anayasa ve Kanunlar ile belirlenir. Adalet mi, Sağlık mı? İkisi arasında tercih yapmak mümkün değil.

Sağlık hukuku, hekimin tedavi özerkliği olduğunu kabul eder. Hekim şifa konusunda garanti veremez. İlgili uzmandan görüş almak hekimin hakkı ve görevidir. Amerikan hukukunda hekimin vermiş olduğu sözleri yerine getirmemesi sözleşme ihlali olarak kabul edilmekle ve hasta bunu ispat edebilirse hekim tazminat ile sorumlu tutulmaktadır. Hekimin şifa garantisi vermesi, eksik ya da yanlış aydınlatma yapması dolandırıcılık suçunu oluşturabilir. Tam gün çalışma kanunu tıbbi uygulama nedeniyle kendilerinden talep edilebilecek zararların karşılanması amacıyla hekimler için "mali sorumluluk sigortası" nı zorunlu kılıyor. Bireyin sağlığının en yüksek düzeyde korunması, mümkün olacak en az düzeyde zarar oluşumunun sağlanması "sağlık hakkı"nın en önemli ilkesidir.

Dünya Sağlık Örgütü Yaşlılık'ı "çevresel faktörlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalması" olarak tanımlıyor. Yaşlanma; kalıtsal yapının ve dış faktörlerin etkisiyle hücredeki biyokimyasal tepkimelerden başlayarak hücre, doku, organ ve birey düzeyindeki işlevlerin etkinliğinin azalmasıdır. Yaş-

lanmanın içerdiği, fiziksel, psikolojik ve toplumsal değişimler onlarla başa çıkabilmek için stratejilerin geliştirilmesini de gerektirir. Gerantoloji, yaşlanmanın, biyolojik, ekonomik, sosyal ve psikolojik etkilerini konu edinen, Geriatri ise yaşlılık ve hastalıklarını konu edinen bilim dalıdır. Yaşlı insanın hastalıklı, engelli, çok düşük veya bağımlı olarak harcayacağı yılları azaltabilecek programların aktif hale getirilmesi, kısaca "sağlıklı yaşlanmanın" sağlanmasının gerekliliği açıktır. Yaşlının sağlığı ve yaşamının kalitesi toplumun onlara olan borcunun da karşılığıdır. Sosyal politikalar içinde yaşlı kendine özel ve ayrı bir yer bulmalıdır. Bu nedenle her disiplinin yaşlılık sorunlarına bakışı önem kazanırken yaşlıya bakış açısının o toplumun gelişmişlik düzeyi için de önem kazandığı bir gerçektir. Bu konuda uluslar arası ve ulusal standartlar hızla belirlenmektedir.

Çocuk geleceğimiz, yaşlı dünümüzdür. Gelecek ile dünü birleştirebilen toplumlar güçlü ve çağdaş olurlar. Sosyal devlet, güçlülerle zayıflar, gençlerle yaşlılar, sağlıklı olanlarla hastalar, çalışanlarla işsizler, engelli olmayanlarla engelli olanlar arasında örgütlü bir dayanışma ağı kurabilen devlettir. Devlet nitelikli hizmet verilmesinden ve herkesin bu hizmetlere eşit bir şekilde erişebilmesinden sorumludur. 9. Kalkınma Planı; "Türkiye'nin demografik yapısı doğurganlık düzeyindeki ve yaş yapısındaki gelişmelerle gelişmiş ülkelerin yapısına benzemeye başlamıştır. Bu özellikle yaşlı kesime götürülecek hizmetlerin önemini artırmaktadır" tesbitini yapmıştır. Ülkeleri ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan zenginleştiren tecrübedir. "Yaşam Boyu Eğitim" gelişen teknolojilere ulaşım ve onları kullanabilmek açısından önem kazanmıştır.

Yaşlılık nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmışlara sadece "kanun önünde eşitlik" sağlamak yeterli değildir. Eylemli eşitlik, hukuksal eşitliğin önüne geçmelidir. Yaşlılara kamusal destek artmalı, toplumsal, ekonomik ve sosyal yaşamdaki eşitsizlikler giderilmelidir. Yaşlılar için özel önlemler almak, eşitlik düzenlemeleri içinde yer almalıdır. Yaşlılık sorunlarının çözümünü güçlü aile yapımıza terk etmek, aile fertlerine eşitsiz davranmaktır. Yaşlının içinde bulunduğu ortam ve aileyi koruma tedbirleri geliştirilmelidir. Yaşlılığa karşı toplumsal duyarlılık sağlanmalıdır.

Her hizmetin bir hukuki alt yapısı olmalıdır. Yükümlülükleri bilmek ve bunları yerine getirmek hukuk ile mümkündür. Yaşlıların, ulusal ve uluslar arası düzenlemelerden gelen özel hakları vardır. Yaş, yaşlı, yaşlılık, yaşlanma, ihtiyarlık, kocamak ve emeklilik gibi kavramlar yaşlılıkla ilgilidir. Bu kavramları hukuken de tanımlamak gerekir. İşte bu nokta-

larda hukukun yeni bir disiplini olarak " YAŞLILIK HUKUKU "devreye girmelidir. Özel bir hukuk dalı yaşlılığı korumalıdır. Bir hakkın varlığı ancak bir hukuk kuralının olması ile mümkündür. Hukuk düzenlemelerinin temel ilkesi insandır. Yaşlı istismar ve ihmaline ilişkin cezaları da içeren özel yasal düzenlemelere ihtiyaç büyüktür.

Anayasa 'mızın 61.maddesi; " Yaşlılar Devletçe korunur. Yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir" demektedir. 104. madde de; "Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebiyle belirli kişilerin cezalarını hafifletmek veya kaldırmak" yetkisi Cumhurbaşkanımıza verilmiştir. 2022 sayılı " 65 yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz ve kimsesiz Türk vatandaşlarına aylık bağlanması hakkındaki kanun," yaşlıların devlet eliyle korunması amacıyla çıkartılmıştır.

5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50. maddesinde; "Fii-li işlediği tarihte 65 yaşını bitirmiş bulunanların bir yıl veya daha az süreli hapis cezası birinci fıkrada yazılı seçenek ve yaptırımlardan birine çevrilebilir" hükmünü taşır. Bunun gibi 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 110. Maddesinde;

a) Kadın veya 65 yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları altı ay,

b) Yetmiş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları bir yıl,

c) Yetmiş beş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları üç yıl veya daha az süreli hapis cezasının konutunda çektirilmesine hüküm veren mahkemece veya hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa o yerde bulunan aynı derecedeki mahkemece karar verilebilir" deniyor. 1632 sayılı Askeri Ceza Kanununun 47/A maddesinde; "hüküm zamanında yetmiş yaşına girmiş olanların mahkûm oldukları bir seneden az hapis cezaları tecil olunabilir" hükmü getirilmiştir.

YAŞLILIK HUKUKU, yaşlının haklarını, onlara karşı devletin ve kişilerin yükümlülüklerini ve yasal sorumluluklarını, ele alan hukuk dalıdır. Disiplinler arası hukuk dalı olduğundan Anayasa, Ceza, İdare, Sosyal Güvenlik, Sağlık ve Medeni Hukuku ilgilendiren tarafları vardır. Bu alanda mevcut kavramlara yenileri ilave edilmektedir.

Yaşlılık hukukunun hukuksal kaynaklarında;" Uluslar arası belge ve sözleşmeler, Anayasa, Kanunlar, Kanun Hükmündeki Kararnameler, tüzükler, yönetmelikler, tebliğler ve içtihatlar"söz konusu olmaktadır. Yaşlılık hukukunun esas itibariyle kamu hukuku tarafından şekillendirildiği görülmektedir. Ülkemizde aile yapımız nedeniyle yaşlıya saygılı

toplum olmamız, içtihat sayısının azlığına, bazen de yokluğuna neden olmuştur. Bu nedenle bu alanda mevzuat eksikliği yeni yeni tartışılmaya başlanmıştır. Çeşitli toplantılar ile kavramın içeriği doldurulmaya çalışılmaktadır. Farklı alanlardaki düzenlemelerin bir kavram altında toplanması sorunlara çözüm üretmek açısından yararlı olacaktır.

Ülkemizde 18–24 Mart Yaşlılar Haftası olarak kutlanırken dünya ile birlikte 1 Ekim Dünya Yaşlılar Günü, 15 Haziran Dünya Yaşlılara yönelik suiistimallerin ve kötü muamelelerin önlenmesi günü de kutlama kapsamına alınmıştır. 29 Nisan’ Avrupa Nesiller Arası Dayanışma Günü ” olarak kutlanmaktadır. Tüm bunlar sorunlara toplumsal duyarlılığı sağlamayı amaçlamaktadır.

Dünya sağlık örgütünün “herkes için sağlık” temasında 5. hedef yaşlılarla ilgilidir. Birleşmiş Milletler tarafından 1982 yılında Viyana’da yaşlılık ile ilgili stratejileri belirlemek için 1. Yaşlılık Asamblesi düzenlenmiş, orada kabul gören uluslar arası eylem planı Birleşmiş Milletler genel kurulunca onaylanmıştır.8–12 Nisan 2002 tarihinde Madrid’de 2. Yaşlılık Asamblesi düzenlenmiş, burada da yeni bir uluslar arası eylem planı hazırlanmıştır. Yaşlıların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, toplumsal entegrasyonlarının sağlanması, geçim ve sağlık problemlerinin çözülmesi konularını kapsayan stratejilerin belirlenmesi yönündeki bu eylem planı doğrultusunda Devlet Planlama Teşkilatımızca “Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planımız ”yayınlanmıştır. Bu eylem planı Yüksek Planlama Kurulunun 02.03.2007 tarihli kararı ile kabul edilmiştir. Bu eylem planının öngörülerini arasında Yaşlıların Sendika ve benzeri örgütlenme çabalarının desteklenmesi ve karar verme sürecinin bütün aşamalarına katılımlarının sağlanması önemle vurgulanmıştır.

1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı yasa ile belediyelere yaşlıların korunması, yaşlı evleri yapma ve yönetme yükümlülüğü verilmiştir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanununda; “hizmet sunumunda özürsüz, yaşlı, düşkün ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler uygulanır” şeklinde genel bir hüküm yer almıştır.2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 10. maddesi ile kurulan “Yaşlı Hizmetleri Daire Başkanlığı”, yaşlıların bakımı, korunmaları ile ilgili hizmetleri düzenlemek, koordinasyonu sağlamak, denetlemek, huzurevleri ve benzer nitelikteki sosyal hizmet kuruluşları kurmak ve bunları denetlemekle görevlidir.

Yaşlılara Hizmetleri sosyal güvenlik, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler adı altında üç ana başlıkta toplayabiliriz:

Sosyal güvenlik sisteminin kapsadığı önemli risklerden birisi yaşlılıktır. Sosyal güvenliğin sağlanması yaşlıya yönelik en önemli hizmettir. Sağlık yardımı da bu kapsamdadır. Özellikle koruyucu sağlık öne çıkmaktadır. Sosyal güvenlik hizmetleri Sosyal Güvenlik Kurumunca 5510 sayılı yasaya dayanılarak sağlanmaktadır. 5510 sayılı yasa Yaşlılık Sigortasını düzenlemiştir.

1997 yılında Avrupa Birliği Lüksemburg zirvesinde Avrupa İstihdam Stratejisi oluşturulmuştur. Mart 2000 de yapılan Lizbon zirvesinde strateji gözden geçirilmiş, Mart 2001’ de Stockholm zirvesinde stratejiye yaşlı çalışanların istihdam oranının 2010’da kadar yüzde 50’ye ulaştırılması hedeflenmiştir. Yaşlı sağlık ve bakım hizmetlerine kolay ve tam erişimlidir.

Sosyal güvenlik hukukumuzda “erken yaşlanma” kavramı dikkat çekmektedir. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 28. maddesi erken yaşlanmaya yaş sınırını 55’e çıkartarak yer vermiştir. Aynı yasanın 106. maddesiyle 506 sayılı Kanunun geçici 81. maddesi kaldırılmadığından mevcutların 50 yaş hakkı müktesep hak olarak devam ettirilmiştir.

Yaşlılık aylığı almaya başladıktan sonra çalışanlar meslek hastalığı ve iş kazası sigortalarını içeren sosyal güvenlik destek primi öderler. 1 Ekim 2008 tarihinden sonra işe girenler yaşlılık aylığı kesilmeksizin çalışamayacaklardır. Yaşlılık aylığı nafaka dışında haczedilememektedir.

Sosyal güvenlik kuruluşuna tabi olmayan ve muhtaç olan yaşlılara 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kanunu gereği yardım yapılacaktır. Bunlar sosyal yardımlardır.

Sosyal hizmetlere gelince; 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanununun 34 ve 35. maddeleri doğrultusunda 3 Eylül 1997 tarihli 23099 sayılı özel huzurevleri ve yaşlı bakımevleri yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. 5.4.1987 tarihli 19422 sayılı “ Kamu Kurum ve Kuruluşları bünyesinde açılacak huzurevlerinin kuruluş ve işleyişi esasları hakkındaki yönetmelik” yürürlüğe konulmuştur. 2828 sayılı yasanın 9.maddesinin j fıkrası gereği Yaşlı Dayanışma Merkezleri açılmaktadır.

Yaşlılık hukukunun hukuksal kaynakları dediğimizde aşağıdaki kaynaklar söz konusu olmaktadır:

- a. Anayasa
- b. Türkiye’yi bağlayıcı çok taraflı uluslar arası sözleşmeler

- c. Uluslar arası sözleşmeler
- d. Kanunlar
- e. Kanun Hükmünde Kararnameler
- f. Türkiye'nin taraf olduğu ikili uluslar arası sözleşmeler
- g. Tüzükler
- h. Yönetmelikler
- i. Tebliğler
- j. İçtihatlar

Hasta hakkı yönetmeliği, yaşlılara öncelik hakkı vermektedir. Sağlık kuruluşuna bizzat gidilemediğinde ve götürülemediğinde sağlık hizmetlerinden buldukları yerde faydalanabilirler. Umumi Hıfzısıhha Kanunu yaşlıları sağlık açısından öncelikli korunacak gruba almıştır. Tıp etiği ile hukuk etiği birleşmelidir.

Yaşlılar derinlere kök salmış çınar ağaçlarıdır. Yaşlılık hukuku, bu çınar ağaçlarını korumak için ortaya çıkmaktadır.